

RÁKÓCZI FERENC BERCSÉNYI MIKLÓSRÓL

Részlet Rákóczi Ferenc Emlékiratok című művéből

Az Örök Igazság előtt írom ezeket az *Emlékiratokat*, s ezért – félretéve minden emberi érzelmet – be kell vallanom, hogy Bercsényi gróf személye, de még inkább szelleme, hajlamai és szokásai nagyon akadályozták a magyar főurak egyetértését. Őt mindenki ismerte, engem pedig csak kevesen, s azok is fiatalságomra való tekintettel képtelennek tartottak katonai és politikai tanácsra, s ezért mindent a grófnak tulajdonítottak. Sokan még egy sorban sem akartak állni vele, nehogy parancsnokságát elismerni. Így hát Bercsényi szelleme, amely nem tudta elviselni az egyenlőséget, a nála alacsonyabbak szemében keménynek és tűrhetetlennek látszott. Bizalmas érintkezésben megdölgondolatlanul maró és gúnyos volt, komoly dolgokban könnyelmű, a szemrehányásban csípős és megvető. Konokul tisztelte saját véleményét, de többnyire megvetette a másokét. Beszédben ékesszóló volt, cselekvésben tétovázó, kétes esetekben ingadozó, tanácsa, elméjének nagy kiterjedése miatt határozatlan és bizonytalan volt, szerencsétlen körülmények miatt mindig másokat okolt. Bercsényi szeretetből és kényszerűségből ragaszkodott hozzám, így barátságából és viszontszeretetből sok dologban támogattam, vagy pedig mértéktartást nem ismerő természetével mentegtettem. Egyébként, minthogy nem vettem benne észre rosszakaratot, nem javíthattam meg, amit akaratlanul tett, és nem is büntethettem igazságosan. Ezért a többiek hallgatólagosan azzal vádoltak, hogy gyenge vagyok vele. A közvélemény azt vetette Bercsényi szemére, hogy fősvény, kapzsi és kincseket gyűjt, de erre ő képtelen volt. Takarékoskodónak tartották; mert nem fordított gondot arra, hogy megnyerje a többiek szeretetét, és azt hitte, hogy velem együtt elegendő önmagának. Ezért rajtam kívül egész Magyarországon nem volt barátja. De én sem mindig tetszettem neki, mert ha meg akartam őrizni a méltányosság szabályait, nem mindig tettem eleget

kívánságainak. Egyébként hatalmas szelleme, mint már említettem, könnyen átlátta az ügyeket, de ritkán tudta felismerni más emberek képességeit és tehetségét. Minthogy a szabadság ügyét védtem, szívesen megengedtem neki mindazt, amit a lengyel nagyurak gyakorolnak királyuk irányában, és amiről azt hittem, hogy megegyezik törvényeinkkel. Ez sok rágalomra adott okot, mert azt hitték, hogy a gróf hatalomban és méltóságban egyenlőnek tartja magát velem, holott sohasem vettem észre, hogy vétett a tisztelet és engedelmesség ellen. Nehezen tudtam mérsékelni e barátom természetét, akit őszintén szerettem, aki ismerte titkaimat, s száműzetésemnek és szerencsétlenségemnek hű társa volt. Nehéz volt őt kibékíteni a pártomon álló többi főúrral, mert mindnek különbözött a szelleme, és bár látszólag önként adták meg a tiszteletet Bercsényi grófnak azért a becsülésért, amelyet én tanúsítottam iránta, és rangjáért is, mégis egyik sem volt őszinte vele, mint ahogy maguk közt sem voltak őszinték. Megvetették, csepülték és gyakran rágalmazták egymást előttem, miután előzőleg már szabadon bírálták egymás között személyemet és tetteimet. Mindazt, amit Bercsényiről mondtam, részletesen elmondhatnám a többi főúrról is, kivéve éles elméjét, érett ítéletét, megbízható szeretetét, ragaszkodását és hozzám való hűségét. Azok között, akik magasabb katonai rangot viseltek, egy sem volt, aki nem érdemelt volna szigorú, de igazságos büntetést, amiért nem teljesítette parancsaimat. Kétséggkívül gyakran me^o is kapták volna, ha tudatlanságuk vagy egyéb hibáik nem mentették volna őket, mert nem volt elég ügyes alattvalóm ahhoz, hogy helyüket be tudtam volna tölteni és hibáikat javítani. Egyébként, ami a főurak helyzetét illeti, amióta a népet elszegényítették az ausztriaiak végrehajtásai, azóta az ő jövedelmük is nagyon lecsökkent, örökös birtokaik leromlottak, nem tudtak nagy udvart és nagyszámú nemesi kíséretet tartani azokból a rokonokból, akik ragaszkodtak hozzájuk. Ezért nagyon elvesztették hitelüket és tekintélyüket a nemesség előtt, s ennek következtében ártani sem igen tudtak.

A harmadik rend, azaz a nemesség és az egész katonaság nagy tiszteletet, engedelmisséget és szeretetet tanúsított irántam, és csak az volt a sérelme, hogy a nagyok és a tábornokok szabadosságait nem büntettem meg szigorúan rögtön az első, gyakran meggondolatlanul és kellő bizonyítékok nélkül emelt panaszokra. A közvélemény és a nép ítélete ugyanis nem vette mindig figyelembe az ügyek körülményeit és mindazokat a bajokat, amelyeket az elhamarkodottság, a meggondolatlan cselekvés, végül a szabálytalan és törvénytelen eljárás okozhatott. És mennyire kárhozatos lett volna, míg szabadságunk helyreállításán dolgozunk, ha zsarnokian bánunk a nagyokkal és főurakkal, az ausztriaiak módjára. A törvények tiltják, hogy elítéljünk valakit, mielőtt meghallgattuk, és bűnéről kellően meggyőződünk. Amikor tehát előre láttam, hogy a panaszok, még ha talán igazságosak is, híján vannak a törvényes

bizonyítékoknak és a félelemtől és megvesztegetéstől ment tanúknak, nem tartottam helyesnek megindítani a törvényes eljárást, de nem mulasztottam el, hogy négy szemközt elég kemény és az érdekelteket érzékenyen érintő szemrehányásokat tegyek. Az igazság tisztelete kényszerít arra, hogy így beszéljek, bár nem hiszem, hogy a főurak között bárki is rosszakaróm lett volna, hanem inkább a versengés, hogy ne mondjam, irigység Bercsényi gróffal szemben, vagy inkább a természetükké fajult rossz szokás okozta köztük ezeket a gyalázkodó és rágalmazó beszédeket. A nemesi rend mindig hűséges és állhatatos szeretetet mutatott irányomban. Igaz hazafi nem sóhajtozhat eleget, amikor látja, hogy az ország e fontos rendjének nevelése mennyire elhanyagolódott az ausztriai uralom alatt, és hogy e rend a nép legalja elemeivel keveredett. A nagyok pompájának és nagyszámú udvartartásának is megvoltak valaha a hátrányai, de a hiányuk okozta, hogy a nemesség nevelését elhanyagolták. Alig tanulta meg a nemesember a jezsuitáknál a latin nyelvet, és alig fejezte be iskolai tanulmányait, megházasodott és gazdálkodott, vagy az ügyvédi hivatást választotta. Így az ügyvédek, a törvényszéki elnökök, ügyészek és más alacsonyabb bírák fiatal nemeseket tartottak kíséretül, s olyan hitvány hivatalokra használták fel őket, hogy a fiatal nemesek, miután megtanulták a jogot, jelentéktelenné váltak, és sajnos, sokan teljesen megfélemedeztek a származásukkal járó kötelességükről.

VAS István fordítása